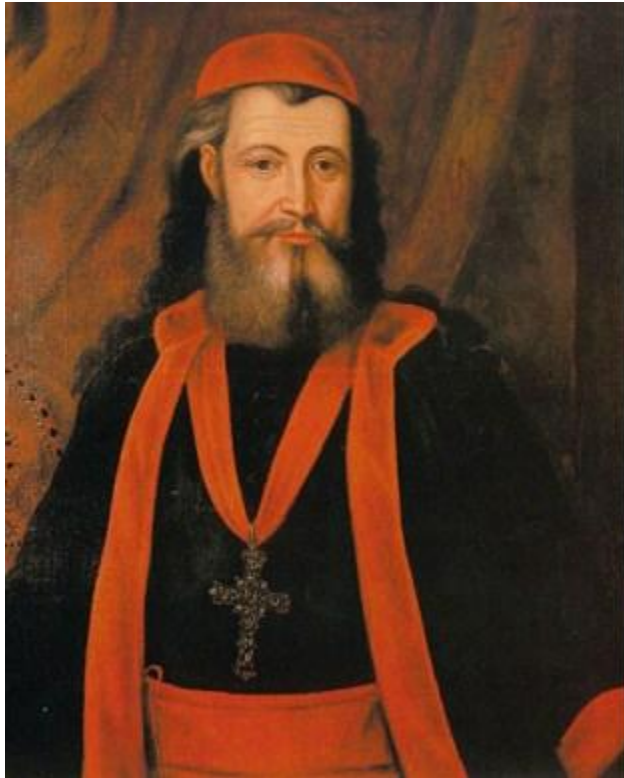

Задужбине су заветни ковчег нашег народа

BY ДРАЛИБОР · 11. АВГУСТА 2015.

Како су у вековима сеоба, Срби за своја будућа поколења сачували писменост, језик и идентитет. Анонимни задужбинари, чувари светиња, живели далеко само да пренесу баштину својих предака

Митрополит Мојсије Петровић,

Митрополит Павле Ненадовић

Српско задужбинарство није нестало после пада деспотовине у 15. веку, већ је ношено као заветни ковчег у сеобе, кад су бескрајни збегови кренули према сигурности високих динарских планина и преко Саве у Угарску.

– Агарјани идоше и ништа их не могаше зауставити. Турци као крилате змије летијаху, пале села и градове, цркве и градове разорише – описали су летописци последње дане српске државе.

Тад се појављују нови задужбинари који чувају српски језик, писмо и историју. На рулама преносе и крију мошти светих владара, а у испосницама за будуће генерације исписују њихова житија.

– Готово ништа не знамо о личностима тих анонимних задужбинара који су се одrekli света да би били чувари светиња – каже историчар уметности Душан Миловановић.

– Они су живели само да пренесу баштину из генерације у генерацију.

У најтежем од пада Смедерева 1459. до 1557, кад је обновљена Пећка патријаршија, идентитет Срба одбранили су последњи деспоти Бранковићи. Њихове задужбине одржавале су веру изгнаног народа који је жртвовао себе на граници хришћанске Европе да би одржао своју националну и верску аутономију, духовну српску деспотовину.

– Задужбине Бранковића су биле наставак старе приче, порука одаслата у будућност да се српска нит не прекида – каже историчар уметности Душан Миловановић.

– Оне се могу посматрати и као места где су чувари светиња вековима припремали повратак у Србију. Задужбинарство је као државни програм надживело средњовековну Србију и очувало нацију.

Монаси фрушкогорских манастира тада стварају култ витеза и добротинитеља који спаја све Србе од Поморја до Угарске, светог деспота Стефана Штиљановића. Он је био кнез српских граничара Паштровића у Поморју, у коме се ујединило 12 братстава која су потицала с простора целе немањићке Србије. На позив удовице деспота Јована, последњег међу Бранковићима, Стефан оставља сву имовину и одлази да буде деспот српских граничара у Срему кад је сва турска сила кренула на њих. Велики војсковођа одржава слободну српску територију чак и кад Турци опседају Беч и својим житом храни гладни народ.

– Због овакве милости и човекољубивости своје, праведни Стефан би вољен од свега народа свога, и од Славонаца и Барањаца поштован као светитељ још за живота свога – записали су фрушкогорски монаси.

Моштима светог деспота у манастиру Шишовцу на поклоњење у следећим вековима долазе нови српски предводници, крајишки официри хабсбуршке Војне границе од Беле Крајине до Тамишког Баната. Они оснивају нове задужбине, од манастира до цркава брвнара, где се на фрескама и иконама граничарски светац слика уз кнеза Лазара. Кад оне страдају у османским разарањима, његово житије и лик обнављају учени светогорски писци и зографи који стижу са Свете Горе у све српске крајеве после обнове Пећке патријаршије.

– Светогорски манастири тад постају нека врста скрипторија за манастире у српским крајевима – наводи Мара Харисијадис, историчар уметности.

– То је доба највеће распрострањености Пећке патријаршије тако да рукописи доспевају у најудаљеније српске земље.

Светогорци центре обнове српског идентитета у манастирима Цетиње, Пива, Морача, Милешева, Завала, Рача, Хопово, Шишатовач, Гомионица. Узлет националне свести покреће устанак Срба против Турака у Банату под заставама с ликом Светог Саве, чије мошти затим везир Синан-паша спаљује у знак одмазде. Зато током Велике сеобе 1689. коју летописци описују као сцене из пакла монаси као највеће драгоцености спасавају по сваку цену мошти цара Уроша и кнеза Лазара око којих се народ окупља с вером да ће га њихова светост заштитити. Међутим, времена су се променила од времена кад су Бранковићи довели српске збегове у Срем. У Подунавље ослобођено од Турака до Дунава и Саве стижу католички колонисти из целе Хабсбуршке империје који добијају повластице и школе. Православни српски граничари, који су учили само предање и борбене вештине, постају грађани другог реда.

– Даровити архијереј Исаија Ђаковић увидео је да се српски народ само просвећен може одржати у утакмици разних народа – забележио је Коста Петровић.

– Он 1706. шаље молбу цару Леополду Првом „да се дозволи народу школе подизати“, а Народно-црквени сабор то понавља и тражи оснивање српске штампарије.

О тим захтевима аустријска влада није дуго решавала јер је сматрала да су школе штетне по војнички дух и да ће Србе онако неуке и просте лакше превести у унију.

Пресудна помоћ Србима у неравноправној цивилизацијској борби стиже од задужбинара, митрополита београдско-карловачког Мојсија Петровића. Он улаже сав иметак у школу с циљем да „изведе народ из таме незнања“. Почетком 1728. у њу је уписано 128 ђака, од којих је већина била сиромашна и није могла да плати смештај. Зато родољубиви митрополит један део митрополијског двора преправља у интернат. Следи га митрополит Вићентије Петровић који улаже иметак у вишу школу где предају четири учитеља из Кијева. Кад је митрополит Павле Ненадовић 1749. отвара своју задужбину, вишу „Латинску школу“ у Карловцима где је о свом трошку школовао и многе ђаке из окупиране Србије, аустријске власти су попустиле и дозволиле оснивање српских световних школа.

НЕУНИШТИВА НАДА

О неуништивој вери и нади да ће се Срби из прогонства вратити у своју Обећану земљу говори повеља коју 1499. манастиру Есфигмену на Светој Гори издају деспот Јован Бранковић и његова мајка, деспотица Ангелина. Они признају да је њихов дар скроман јер живе у оскудици, али Јован се заветује да ће ако Бог „створи своју милост створити ме господара Србљем“, манастиру вратити све задужбине које је поклонио његов славни деда деспот Ђурађ Смедеревац.

РАТ ЗА ПРОСВЕТУ

После ове Пећке патријаршије 1577. српски монаси у манастирима Хиландару, Григоријату, Светом Павлу, скиту Свете Ане пишу огроман број богато украшених књига. Њих као задужбине наручују дародавци из свих српских крајева и поклањају манастирским библиотекама. Добротвори чија су имена скромно исписана на маргинама рукописа постају војводе рата за очување просвете, јер Османлије нису дозвољавале отварање српских штампарија, а прогањале су и преписиваче у испосницама у клисурама Студенице, Милешеве, Раче...

Борис Субашић

извор: [Новости](#)